

ביאן بیان Bayan

The Arabs in Israel הערבים בישראל

עורך: אריק רודניצקי

גיליון מס' 24, מאי 2021

תוכן העניינים

- 2 דבר העורך
- 3 .. זיאד אבו חבלה / ניתוח דפוסי ההצבעה בחברה הערבית בבחירות לכנסת ה-24
- 3..... רקע
- 4..... התפלגות ההצבעה
- 6..... מסקנות

דבר העורך

הגיליון הנוכחי של **ביאן** מתפרסם בחלוף כמעט חודשיים מהבחירות לכנסת ה-24, והוא כולל מאמר מעמיק, פרי עטו של רו"ח זיאד אבו חבלה, המנתח את דפוסי ההצבעה בחברה הערבית בבחירות האחרונות לכנסת.

ביאן הוא רבעון לענייני החברה הערבית בישראל, המתפרסם מטעם תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי במרכז דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב.

אנו מזמינים את קוראינו לפנות אלינו בדרכים אלה:

- ד"ר אריק רודניצקי (מנהל פרויקטים)
טלפון 03-6409991

- [אתר האינטרנט של תכנית קונרד אדנאואר](#)

© כל הזכויות על פרסום הרבעון שמורות לתכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, אוניברסיטת תל-אביב, 2021. מותר לצלם, להעתיק ולצטט מפרסום זה בציון מפורט של שם המקור, של עורכיו ושל מקום ההוצאה לאור. אין לשכפל את הפרסום ללא רשות בכתב מהעורכים.

תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי נוסדה ב-2004 על ידי קרן קונרד אדנאואר מגרמניה ואוניברסיטת תל-אביב וכחלק ממרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה. היא המשכה המורחב של התכנית לחקר הפוליטיקה הערבית בישראל שהקימו קרן אדנאואר ואוניברסיטת תל-אביב ב-1995. התכנית נועדה להעמיק את הידע וההבנה של יחסי יהודים-ערבים בישראל באמצעות כינוסים, הרצאות לקהל הרחב וסדנאות וכן באמצעות מחקר, פרסומים ותיעוד.

תודה לנחמה ברוך שערכה והתקינה את המאמרים בעברית.

זיאד אבו חבלה * / ניתוח דפוסי ההצבעה בחברה הערבית בבחירות לכנסת ה-24

הפוטנציאל האלקטורלי של החברה הערבית עשוי להגיע עד 25 מושבים בכנסת. שיעור ההצבעה הנמוך בבחירות האחרונות (44.6%) נובע מהיעדר השפעה של הנציגים הערבים על הממשלה, מחוסר האמונה של הערבים בעשייה הפרלמנטרית, ממעמדה הפריפריאלי של החברה הערבית, ומהחרמה אידיאולוגית של הבחירות.

שיעור ההצבעה הנמוך של הערבים למפלגות השמאל מלמד על בעיות קשות ביחסים שבין המפלגות האלה לחברה הערבית. המצביעים הערבים אינם מתייחסים למפלגות השמאל כחלופה אלקטורלית ראויה. מנגד רק מספר זניח של מצביעים יהודים הצביעו לשתיהן הרשימות הערביות.

ההצלחה של הרשימה הערבית המאוחדת (רע"מ) במגזר הבדואי וכישלון הרשימה המשותפת בו נובע מחוסר היכולת של הרשימה המשותפת לספק פתרונות לבעיות האוכלוסייה הבדואית, כמו גם מהתמיכה של החברה הבדואית בשיח הדתי והשמרני של רע"מ.

רקע

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה התקפים בסוף שנת 2020, מניינה של האוכלוסייה הערבית בישראל הוא כ-1.956 מיליון נפש, שיעור של 21.1% מכלל אוכלוסיית המדינה. כ-148 אלף מתוכם מתגוררים בערים המעורבות.¹

סקירה זו מתמקדת בבחינת תוצאותיהן של הבחירות לכנסת ה-24 בקרב הערבים שאינם מתגוררים בערים המעורבות, ומניינם – על פי נתוני ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-24 – הוא כ-1,365,847 נפש. מתוכם 897,184 בעלי זכות הצבעה המתגוררים ביישובים ערביים, דרוזיים ובדואים.²

בבחירות לכנסת ה-24 היו בישראל 6,578,084 בעלי זכות הצבעה, ו-4,435,805 מימשו זכות זו, שיעור של 67.4%. מספר הקולות הכשירים מתוך קולות המצביעים הגיע ל-4,409,566. לפי אחוז החסימה של 3.25% נדרשו 143,311 קולות לפחות כדי שרשימה מסוימת תכהן בכנסת, ולפיכך מספר הקולות הממוצע למנדט עובר הוא 35,828. שיעור בעלי זכות ההצבעה בחברה הערבית ביישובים הלא-מעורבים³ הגיע ל-897,184, ומתוכם מימשו את זכות ההצבעה 399,954 איש – שיעור הצבעה של 44.6%. שיעור זה הוא הנמוך ביותר בהיסטוריה של שיעור השתתפות החברה הערבית בבחירות לכנסת ישראל.⁴

* זיאד אבו חבלה הוא רואה חשבון וכלכלן, מומחה לחברה הערבית ומכהן כמנכ"ל המועצה הכלכלית לפיתוח החברה הערבית.

¹ ליאור עובדיה, אוכלוסיית ישראל בפתחה של שנת 2021, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 31 בדצמבר 2020: https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2020/438/11_20_438b.pdf.

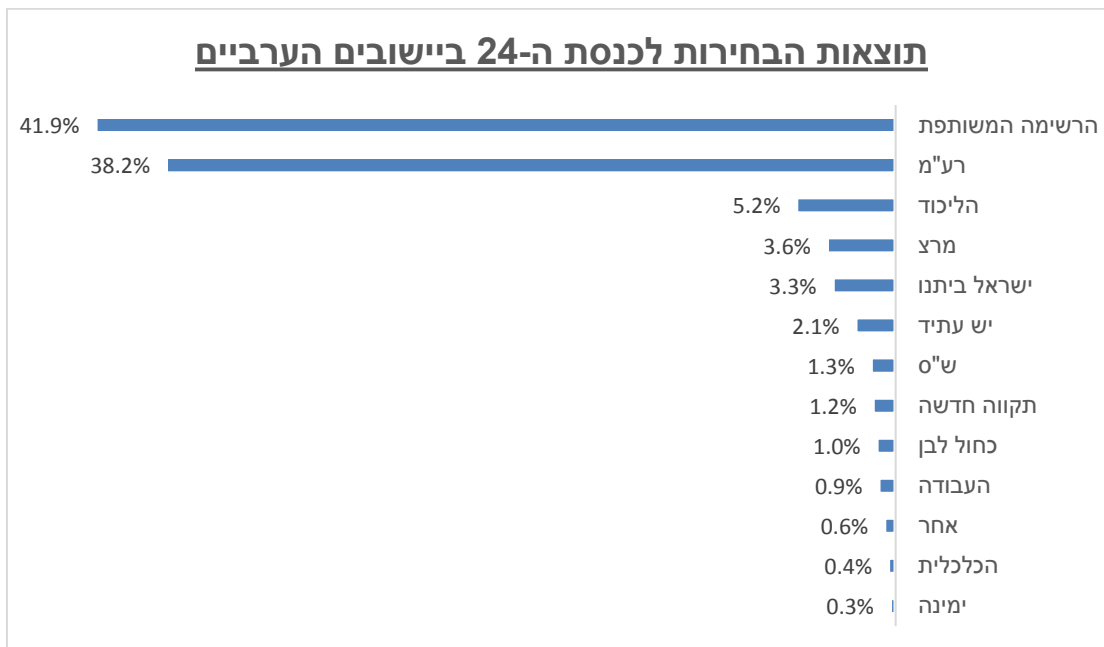
² ועדת הבחירות לכנסת ה-24, תוצאות לפי יישובים, בעיבוד המחבר.

³ המיון נעשה בידי המחבר לפי סיווג היישובים המזוהים כערביים.

⁴ ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-24, תוצאות לפי יישובים, בעיבוד המחבר.

התפלגות ההצבעה

התרשים להלן משקף את תוצאות ההצבעה של האוכלוסייה הערבית לכנסת ה-24 ומציג את שיעור ההצבעה למפלגות השונות.

ניתוח התפלגות ההצבעה ברמה הכללית של החברה הערבית מראה כי **הרשימה המשותפת** היא המובילה בשיעור ההצבעה הכללי בזכות 165,738 קולות – 41.9% מכלל המצביעים הערבים. **רע"מ** ניצבת במקום השני – הצביעו עבורה 150,942 איש – שיעור של 38.2%. אחריה באה סיעת **הליכוד** שזכתה ל-20,535 קולות – 5.2% מסך קולות הערבים, **מרצ** ניצבת במקום הרביעי בזכות 14,425 קולות – שיעור של 3.6%, **ישראל ביתנו** הגיעה למקום החמישי לאחר שהצביעו עבורה 12,898 איש – שיעור של 3.3%, **יש עתיד** הגיעה למקום החמישי לאחר ש-8,422 הצביעו עבורה – שיעור של 2.1%. שיעור הקולות שניתנו למפלגות האחרות לא הגיע ל-1.5%.

לצורך הבנת השונות בדפוסי ההצבעה נעשה פילוח סקטוריאלי של האוכלוסייה הערבית לפי קבוצות אלה: (1) האוכלוסייה הערבית ללא הבדואים והדרוזים; (2) האוכלוסייה הבדואית בחלוקה לאוכלוסיית הבדואים הכללית, אוכלוסיית הצפון, אוכלוסיית הדרום והפזורה הבדואית; (3) האוכלוסייה הדרוזית.

1. **החברה הערבית ללא הבדואים והדרוזים**: בקבוצה זו נמנים 671,388 בעלי זכות הצבעה ומתוכם 302,927 איש (45.12%) מימשו את זכותם. **הרשימה המשותפת** מובילה בזכות 152,866 קולות – שיעור של 51% מכלל אוכלוסייה זו, **רע"מ** עומדת במקום השני לאחר שזכתה ל-104,371 קולות – שיעור של 34.9%, **מרצ** היא השלישית בזכות 11,251 קולות – שיעור של 3.5%, **הליכוד** הוא הרביעי לאחר שקיבל 10,349 קולות – שיעור של 3.5% מקולות הקבוצה. כל אחת משאר המפלגות קיבלה פחות מ-1.5% מקולות הקבוצה.

2. **אוכלוסיית הבדואים – כללי**: בקבוצה זו נמנים 154,569 בעלי זכות הצבעה ומתוכם מימשו את זכותם 64,165 איש – שיעור 41.5%. **רע"מ** היא המובילה בזכות 46,365 קולות – שיעור של 73% מכלל מצביעי הקבוצה, אחריה **הרשימה המשותפת** שקיבלה 10,071 קולות – שיעור של 15.9%, סיעת **הליכוד** עומדת במקום השלישי לאחר שהצביעו עבורה 3,619 איש – שיעור של 5.7%, ו**מרצ** הגיעה למקום הרביעי בזכות 964 קולות – שיעור של 1.5% מכלל מצביעי הקבוצה. כל אחת משאר המפלגות קיבלה פחות מ-1.5% מקולות הקבוצה.

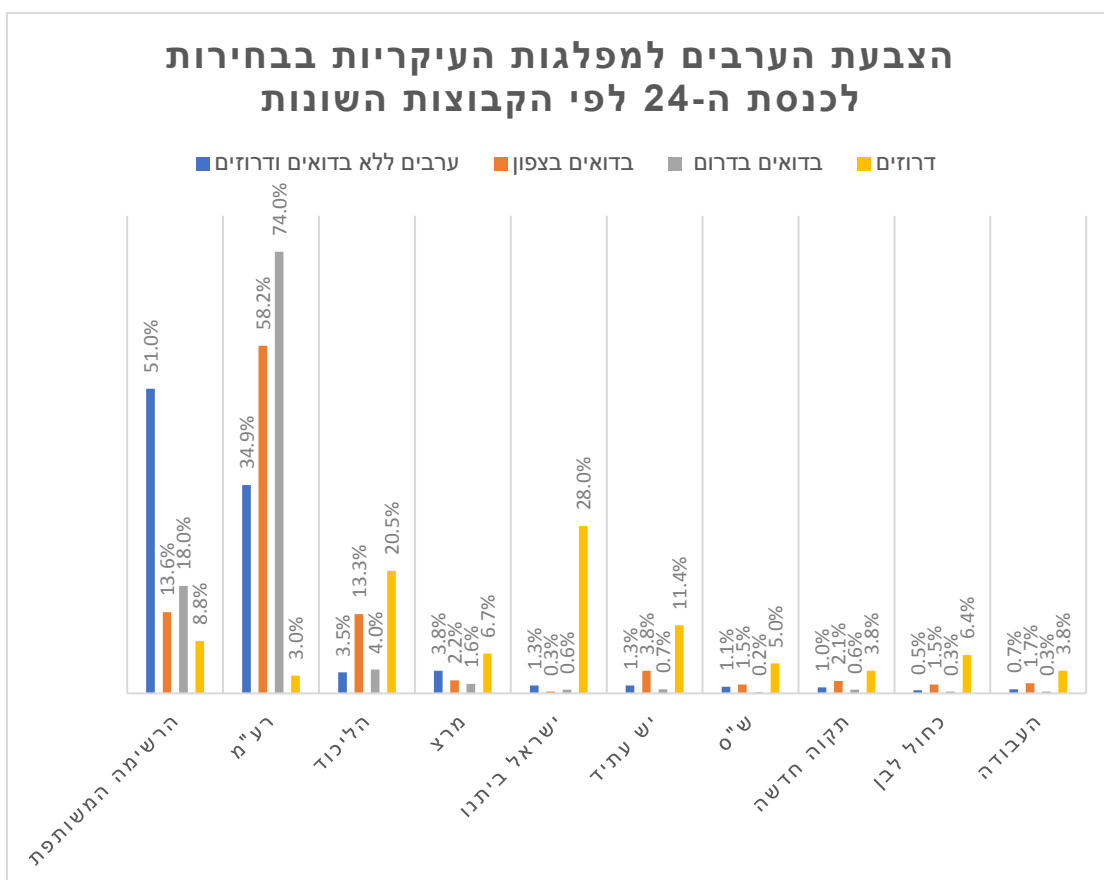
2.1. **אוכלוסיית הבדואים בצפון**: תת-קבוצה זו כוללת 22,427 בעלי זכות הצבעה, ומתוכם מימשו את זכותם 8,781 איש, שיעור של 39.2%. **רע"מ** מובילה בזכות 5,057 קולות – שיעור של 58.2% מקולות המצביעים בקבוצה זו, אחריה **הרשימה המשותפת** שקיבלה 1,186 קולות – שיעור של 13.6%, סיעת **הליכוד** הגיעה למקום השלישי לאחר שהצביעו עבורה 1,154 איש – שיעור של 13.3%, **יש עתיד** הגיעה למקום הרביעי והצביעו עבורה 331 קולות – שיעור של 3.8%, **מרצ** עומדת במקום החמישי לאחר שהצביעו עבורה 191 איש – שיעור של 2.2%, ו**תקווה חדשה** הגיעה למקום השישי בזכות 179 קולות – שיעור של 2.1%. **העבודה** הגיעה למקום השביעי לאחר שקיבלה 147 קולות – שיעור של 1.7%, ו**כחול לבן וש"ס** הגיעו למקום השמיני – שיעור המצביעים עבורן עמד על 1.5% מכלל מצביעי הקבוצה. שאר המפלגות קיבלו פחות מ-1.5% מכלל קולות הקבוצה.

2.2. **אוכלוסיית הבדואים בדרום**: תת-קבוצה זו כוללת 100,277 בעלי זכות הצבעה, ומתוכם מימשו את זכותם 46,049 איש – שיעור של 45.9%. **רע"מ** מובילה בזכות 33,709 קולות – שיעור של 74%, **הרשימה המשותפת** הגיעה למקום השני לאחר שקיבלה 8,184 קולות – שיעור של 18%, במקום השלישי עומדת סיעת **הליכוד** בזכות 1,841 קולות – שיעור של 4%, במקום הרביעי **מרצ** – עבורה הצביעו 722 איש – שיעור של 1.6%, ושאר המפלגות קיבלו כל אחת פחות מ-1.5% מכלל קולות המצביעים בקבוצה.

2.3. **הפזורה הבדואית**: תת-קבוצה כוללת 31,865 בעלי זכות הצבעה, ומתוכם מימשו את זכותם 9,335 איש – שיעור של 29.3%. **רע"מ** היא המובילה בזכות 7,599 קולות – שיעור של 82.1% מקולות המצביעים בקבוצה, אחריה **הרשימה המשותפת** שקיבלה 701 קולות – שיעור של 7.6%, ובמקום השלישי עומדת סיעת **הליכוד** לאחר שהצביעו עבורה 624 איש – שיעור של 6.7% ממצביעי הקבוצה.

3. **אוכלוסיית הדרוזים**: קבוצה זו כוללת 68,585 בעלי זכות הצבעה, ומתוכם מימשו את זכותם 31,993 איש – שיעור של 46.6%. למקום הראשון הגיעה **ישראל ביתנו** בזכות 8,861 קולות – שיעור של 28% ממצביעי הקבוצה, למקום השני הגיעה סיעת **הליכוד** שקיבלה 6,490 קולות – שיעור של 20.5%, למקום השלישי הגיעה **יש עתיד** לאחר שהצביעו עבורה 3,593 איש – שיעור של 11.4%, במקום הרביעי **הרשימה המשותפת** שקיבלה 2,769 קולות – שיעור של 8.8%, במקום החמישי עומדת **מרצ** שקיבלה 2,113 קולות – שיעור של 6.7%, למקום השישי הגיעה **כחול לבן** שקיבלה 2,015 קולות – שיעור של 6.4%, **ש"ס** הגיעה למקום השביעי בזכות 1,591 קולות – שיעור של 5%, **תקווה חדשה** הגיעה למקום השמיני לאחר שהצביעו עבורה 1,213 איש – שיעור של 3.8%, **העבודה** הגיעה למקום התשיעי לאחר שקיבלה 1,208 קולות – שיעור של 3.8%, **רע"מ** הגיעה למקום העשירי לאחר שקיבלה 936 קולות – שיעור של 3% ו**ימינה**

הגיעה למקום האחד-עשר בזכות 480 קולות – שיעור של 1.5% מכלל מצביעי הקבוצה. שאר הרשימות קיבלו פחות מ-1.5% מקולות המצביעים.

מסקנות

דפוסי ההצבעה בחברה הערבית מצביעים על מסקנות אלה:

א. **לחברה הערבית פוטנציאל רדום להשפעה אלקטורלית:** מספר בעלי זכות ההצבעה ביישובים הערביים הלא-מעורבים מגיע לכ-897,184. בהתאם לאחוז חסימה של 3.25%, אוכלוסייה זו עשויה להגיע לכ-25 מושבים בכנסת אם שיעור ההצבעה לבחירות הארציות יהיה זהה לשיעורו בבחירות לרשויות המקומיות, ולכ-18 מושבים אם יעמוד שיעור ההצבעה בחברה זו על כ-70%, שהוא שיעור ההצבעה הממוצע בקרב כלל אוכלוסיית המדינה. שיעור ההצבעה הנוכחי, 44.6%, השיג לערבים ייצוג של כ-12 מושבים (10 מושבים לרע"מ ולרשימה המשותפת, שני מושבים בעיקר לליכוד, לישראל ביתנו ולשאר המפלגות הציונות האחרות). הסיבות לשיעור ההצבעה הנמוך בחברה הערבית הן נושא למחקר אמפירי מעמיק, אך הן עשויות לנבוע מגורמים רבים, למשל היעדר ההשפעה של הנציגים הערבים על החקיקה ועל עבודת הממשלה, מעמדה של החברה הערבית כמיעוט פריפריאלי, חוסר אמונה בעשייה בזירה הפרלמנטרית, אכזבה מהנציגים הערבים בכנסת, סיבות אידיאולוגיות ועוד.

ב. **מעמדו של השמאל הישראלי בחברה הערבית מתערער:** היחלשות מעמדן של מפלגות השמאל בקרב חברה הערבית בישראל, למשל מרצ שקיבלה 3.6% מהקולות בחברה הערבית ומפלגת העבודה שקיבלה כ-0.9% מהקולות בה ופנייתן של מפלגות מהימין לבוחר הערבי, מעוררות בציבור הערבי ספקות לגבי השמאל הישראלי. שיעור ההצבעה של הערבים למפלגות השמאל היה נמוך ביותר, ויש בכך כדי להצביע על בעיות קשות ביחסים בין מפלגות אלה לבין החברה הערבית. האמירה שגרסה כי "הערבים לא בכיסו של השמאל ולא בכיסו של הימין" עלולה לשים קץ לבלעדיות של השמאל הישראלי בקול הערבי שלא ראה במפלגות הערביות חלופה אלקטורלית.

ג. **שילוב של נציגים ערבים במפלגות הנחשבות "ציוניות" לא חולל תמורה:** מרצ הציבה ברשימתה שני מועמדים ערבים במקומות מובטחים – מקום רביעי ומקום חמישי – אך קיבלה כ-14 אלף קולות בחברה הערבית – 0.4 מנדט; העבודה קיבלה כ-4,000 קולות בחברה הערבית – כ-0.1 מנדט, הכלכלית של ירון זליכה, שלא נכנסה לכנסת, הציבה שני מועמדים ערבים בעשירייה הראשונה אך קיבלה 1,600 קולות – כ-0.04 מנדט. סיבות אחדות עשויות לגרום לכך: המועמד אינו מתאים לחברה הערבית, אי הסכמה למצע הבחירות של המפלגה, הימנעות עקרונית מהצבעה למפלגה "ציונית", היעדר נוכחות ואי עשייה של המפלגות בחברה הערבית בשעות הצורך, מפלגה חדשה שעדיין אין באמתחתה הישגים כלשהם ועוד. ממצאים אלה מציבים קשיים בדרכה של כל רשימה המתמודדת לכנסת ומציעה בסיס של חיים משותפים בין האוכלוסייה היהודית לבין האוכלוסייה הערבית.

ד. **כישלון הרשימה המשותפת במגזר הבדואי:** רק 15.9% מהבדואים בארץ נתנו את קולם לרשימה המשותפת ומרביתם – כ-73% – בחרו ברע"מ. האוכלוסייה הבדואית היא הענייה ביותר בחברה הערבית. שיעור ההצבעה הנמוך לרשימה משותפת עשוי לנבוע מכמה סיבות: היעדר מועמד בדואי במקום מובטח ברשימה – דבר שנעשה ברע"מ; חוסר יעילות של הרשימה המשותפת בבואה לספק פתרונות לבעיות של האוכלוסייה הבדואית או אי יכולתה לעשות כן; השיח הדתי שנוצר עקב סוגיית התמיכה בקהילה הלהט"בית באוכלוסייה מוסלמית שמרנית ועוד.

ה. **הפזורה הבדואית:** ניכר כי אנשי הפזורה העדיפו לתת את קולם למפלגת השלטון, הליכוד, על חשבון הרשימה המשותפת. אמנם מרביתם – 82% – הצביעו לרע"מ, אך הליכוד השיג תמיכה בשיעור של 6.7% מקולות המצביעים בקבוצה זו, שיעור קרוב לשיעור הקולות שקיבלה הרשימה המשותפת – 7.6%. ההצבעה לליכוד היא האירוע הבולט וזאת לנוכח מעמדה של הפזורה הכוללת כ-80 אלף תושבים המתגוררים ביישובים בלתי מוכרים והסובלים ממצב כלכלי קשה יותר מזה של האוכלוסייה הבדואית הכללית. יתר על כן, אוכלוסייה זו סובלת ממדיניות ממשלתית של הדרה רבת-שנים הבאה לידי ביטוי בין השאר בהריסת יישובים בלתי מוכרים ובראשם היישוב אל-עראקיב שנהרס 150 פעמים ויותר. הדמיון בשיעורי ההצבעה בין הרשימה המשותפת לליכוד, היעלמותן של מפלגות שמאל כמו מרצ ושיעור ההצבעה הנמוך ביותר הן בקרב הבדואים שבפזורה (כ-29%) והן בקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום (45.9%) מצביעים על חוסר אמון של

הבדואים הן בשלטון המרכזי ובמדיניות הממשלתית והן ברשימה משותפת ובשאר מפלגות השמאל כמו מרצ והעבודה.

1. **הצבעה ישירה למפלגת השלטון:** סיעת הליכוד גברה על מרצ ביישובים הערבים הלא-מעורבים וקיבלה קולות השווים לכ-0.6 מנדט. סיעת הליכוד עומדת במקום השלישי לאחר שקיבלה 5.2% מקולות המצביעים בחברה הערבית הכללית, והיא גברה על מרצ שהגיעה למקום הרביעי לאחר שקיבלה 3.6% מהקולות. בחברה הערבית ללא הבדואים והדרוזים הגיעה סיעת הליכוד למקום הרביעי – שיעור של 3.5% מקולות המצביעים לעומת מרצ שהגיעה למקום השלישי – שיעור של 3.8% מהקולות.

2. **מצביעים יהודים בוחרים ברשימה ערבית:** הרשימה המשותפת קיבלה כ-3,500 קולות מהמגזר היהודי (ללא הערים המעורבות) ורע"מ קיבלה כ-2,000 קולות. הצבעת יהודים לרשימות הערביות מצביעה על כיוון חדש בשינויים בדפוסי ההצבעה ברחוב היהודי, אך מדובר במספר בוחרים זניח ביותר.